

שים לב: בבחינה זו יש הנחיות מיוחדות.
יש לענות על השאלות על פי הנחיות אלה.

תולדות עם ישראל

לבתי ספר עצמאיים

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שעתיים וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה פרקים.

פרק ראשון	—	שאלות תלויות קטע	—	(26x1)	—	26 נקודות
פרק שני	—	שאלות נושאים — סוגיות נבחרות בתולדות עם ישראל	—	(18x3)	—	54 נקודות
פרק שלישי	—	שאלות קצרות על מושגים מתוכנית הלימודים כולה	—	(5x4)	—	20 נקודות

סך הכול — 100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: אין.

כתוב במחברת הבחינה בלבד. רשום "טייטה" בראש כל עמוד המשמש טייטה.
כתיבת טייטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

השאלות

פרק ראשון (26 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 1-2. בשאלה שבחרת ענה על כל הסעיפים (26 נקודות).

1. חברת כל ישראל חברים — כ"ח (אליאנס)

לפניך שני קטעים ממכתבים העוסקים בפעילותה של חברת כ"ח בסוף המאה ה-19 ובראשית המאה ה-20: קטע א הוא מכתב מנציגי חברת כ"ח ליהודי מרוקו, וקטע ב הוא מכתב של יהודים מתוניס, ובו ביקורת שפורסמה בעיתון "המבשר", שיצא לאור בתחילת המאה ה-20. קרא את שני הקטעים, וענה על הסעיפים שאחריהם.

קטע א

אל אחינו בני ישראל היושבים במדינת מרוקו, שלום וברכה!

אחינו היקרים והנאהבים!

הוועד הראשי של חברת כל ישראל חברים שמע את התלאות אשר מצאוכם [קרו לכם] ונתן ליבו להעבירם בזוכרו את מאמר אבותינו "כל ישראל ערבים זה בזה" (שבועות ל"ט, ע"א), ובהתאמצו לקיים המצווה הזאת: וכאשר תרַפְּינָה הרעות הבאות עליכם כן יגדלו רחמי אחיכם היושבים בין גויים צדיקים: הלא נידבו כספים כדי להסיר לחץ האומללים ולהרים מכשול מדרך בני עמם, המה תמכו ידינו וייסדנו בתי ספר כדי להשקות את בני ישראל מימי התורה ומימי חוכמה [...] וחובה עלינו בכל יום להודות למלכי ארצות אירופה [...] אשר עמדו לימיננו [לצידנו] בכל עת ובכל מקום [...]

ואולם אחת נשאל מידכם ואותה הואילו נא לעשותה: שמעו נא את דברינו, דברי אחים נאמנים וקבלו ברצון את עצתנו כי טובתכם [היא]: הסירו נא מעליכם את כל אשר ירע בעיני יושבי ארצכם והרחיקו [והתרחקו] מן הכיעור ומן הדומה לו. ויותר מכול, מוצא שפתיכם תשמרו והיזהרו מאוד פן תדברו באוזני הגויים דברים שלא יוכלו להולמם [לקבל אותם], ויחר בכם אפם ויסירו מכם רצון המלך ויועציו, ויסיפו שְׁנוּא אתכם ויאמרו כי עם נבל ועז מצח העם הקטן הזה. על כן זכרו נא תמיד את אשר אמרו חז"ל כי סייג לחוכמה שתיקה, וחדלו מהתהלל [מלהתגאות] בעזרת הממשלות [של מדינות המערב] ובתשועה הבאה מרחוק [...]

ועוד נבקש מידכם שתעלו מעלה מעלה בדרכי הלימוד ותפתחו את ידכם לתת כסף ללמד בניכם ובנותיכם חוכמות המערב: קום יקומו העשירים בכם ויבנו בתי ספר לעניים, וזה יתרון גם לעצמם, כי ברוב הימים יאכלו את פרי מעלליהם [ייהנו מפירות מעשיהם] כשיקום דור חדש גדול במדע ובחוכמה: אז יראו הגויים את היהודים בעין טובה, ותחת [ובמקום] הקלון יעלה כבוד, וכל אחד ואחד מכם ישמח ולא יבוש עוד [...]

אנחנו נברך אתכם ברכת אחים ונתפלל אל אדוננו שיוציא עליכם אור של גאולה ושל כבוד וייתן לכם ברכה ושלום.

(מעובד על פי הוועד הראשי של חברת כ"ח, כסלו תרל"ד)

קטע ב

התאספנו היום הזה להתייעץ בדבר קדוש ונערץ שמושך אליו את כל ליבות בני עדתנו אשר אהבת עמם, תורתו, ושפתו טרם עוממו [נחלשן] בליבותיהם.

זה קרוב לשלושים ושתיים שנה עברו מעת שייסדה חברת כ"ח הפריזאית פה בעירנו בית ספר ללמד בהם את בני נעורינו חוכמה ודעת על פי התנאים אשר הותנו בינה ובין רבני עירנו וכל גדוליה ונכבדיה בימים ההם: וראשון לכל יתר התנאים ובמדרגה ראשונה הועמד התנאי שעל החברה ללמד את ילדינו את הלימודים העבריים [לימודי קודש ועברית]. אחרי שירכוש לו הנער את הידיעות העבריות, יוכל להתחיל בלימוד של שפות זרות, הנחוצות לאדם באשר הוא אדם.

אך מה נתנה לנו האליאנס מעת דרכה כף רגלה על ארצי? היא אומנם נתנה לו דור של דעת והשכלה! אך יחד עם זה גם דור של התבוללות. הדור הזה זר לעמו ונוכרי לבני גזעו. את עבודתו הפורייה ואת כישרונותיו הרבים הוא נוטע על אדמה נוכרית [תרבות זרה] [...] ומי גרם לזה? הלא רק החינוך הבלתי עברי! קווה קיוונו כי בין יתר הלימודים אשר היא מלמדת את בני הנעורים שלנו תיתן החברה גם מקום לשפתנו הלאומית, בסדר הנכון והישר [...] כי הנער אשר נפקחו עיניו באוכלו מעץ הדעת, נפשו תקוץ בסדר הלימוד הישן [של לימודי קודש ועברית] ובשאת נפש יביט עליו ועל מורו [...] ומעצב הוא לראות שתחת להיטיב את הלימוד העברי [לימודי הקודש ועברית] עוד ירד הלימוד הזה בבתי הספר של האליאנס מטה־מטה [...] והחרידה את רוחנו השמועה כי החליטו מנהיגי החברה פה לבלתי חייב את התלמידים לקחת חלק בשיעורים האלה. בוש תכסה את פנינו לדבר כדברים האלה בפני קהל ועדה [...] היודעים האנשים הללו מה זאת "ביבליאה" (תנ"ך) ומה טיבה? ומה זאת יהדות? לו ידעו אותם ואת ערכם האמיתי, כי עתה לא העליבו באופן גס כזה את רגשי ההמון. ואלה רוצים להיות מנהיגי הדור!

(מתוך יוסף בראמי, "המבשר", קושטא, גיליון ט"ז, ניסן תר"ע)

- א.** על פי קטע א, מה היו שתי העצות של חברת כ"ח ליהודי מרוקו?
הסבר כיצד ניסתה חברת כ"ח לשדל את יהודי מרוקו להישמע לעצותיה, גם באמצעות ניסוח מושך לב.
בסס את תשובתך על ציטוטים מן הקטע. (10 נקודות)
- ב.** על פי קטע ב, חברת כ"ח לא עמדה בתנאים שהבטיחה קודם לכן לרבני תוניס, ואף גרמה לנזקים רוחניים.
ציין מה היו התנאים שהבטיחה, ותאר את הנזקים הרוחניים שגרמה להם. (10 נקודות)
- ג.** על פי מה שלמדת, כתוב על פעולה אחת שנקטו רבנים של קהילות בארצות האסלאם למניעת ההשפעה של חברת כ"ח (אליאנס) על היהודים. (6 נקודות)

2. **מלחמת ששת הימים**

לפניך שלושה קטעים העוסקים במלחמת ששת הימים: קטעים א-ב עוסקים בהשלכות הרוחניות של המלחמה על החברה בישראל, וקטע ג עוסק בהשלכות של המלחמה על מדינות ערב. קרא את הקטעים, וענה על הסעיפים שאחריהם.

קטע א

נחשולי נחשולים של אדם, יותר ממאתיים אלף נפש, עלו אתמול בחג השבועות [שחל מייד אחרי מלחמה ששת הימים] אל שריד המקדש – הכותל המערבי [...] וההמון צועד מתוך התרוממות רוח ואינו נדחק. משפחות־משפחות, גברים ונשים ופעוטות הרכובים על כתפי אביהם, דומה כי הכול באו [...] לשעות נראתה אתמול טבירה של ירושלים כריקה מאדם. הכול נהרו אל הכותל [...] חיילים חמושים עטופים בטליתות בצד ישישות בנות כורדיסטן, בני היישוב הירושלמי הישן שאבותיהם נולדו בין החומות ובני מרוקו וגלויות המזרח שזה מקרוב באו. מין קיבוץ גלויות ססגוני של עדות שבאו ועלו לירושלים כמצווה [...] כלום לא כך נראו עולי הרגל באותם הימים שבני ישראל היו מחולקים לשבטים, והלא נאמר "ירושלים כעיר שחבורה לה יחדיו – עיר שהיא עושה כל ישראל חברים" [...] כאן ליד הכותל, דומה, מקבלת התפילה משמעות מוחשית יותר. עומדים יהודים וקוראים במוסף של חג: "מפני חטאינו גלינו מארצנו"... ואתה אומר את התפילה ורואה לפניך את שריד בית הבחירה – והדברים מקבלים משמעות אחרת, חזותית. ואולי משום כך נראות למתפללים שבאו אתמול להתרפק על אבני הכותל – ממשיות יותר.

(מן העיתונות, 15/6/67)

קטע ב

"למרחב", ביטאונה של מפלגת "אחדות העבודה", הידוע בעמדותיו האנטי־דתיות, מפרסם את מכתבו של עיתונאי אנגלי, שהדגיש כי "רק יד ההשגחה העליונה הייתה בניצחונה של ישראל על אויביה". הסופר החילוני אהרן אמיר מספר בריאיון לעיתונאי שאין לו מנוס מהאווירה הכללית שאופפת את הכול, עד שגם ילדיו, שלא חונכו ברוח הדת, טוענים לעומתו "האלוקים שומר ושומר עלינו", ובתו בת החמש של טייס [...] טוענת שאנו חזקים מהערבים, כי לערבים שמיים ריקים ולנו אלוקים בשמיים [...] אווירה זו חודרת גם לקיבוץ צאלים, שמאז הקמתו שמר על ההווי החילוני בגבולו. מייד אחרי המלחמה מלאו י"ג שנה לכמה ילדים במשק, פונה המזכירות לקיבוץ הדתי סעד, הנמצא בשכנותו, לעזור ולארגן את חגיגת הבר מצווה ברוח המסורת. במכתב של מזכיר הקיבוץ לאנשי סעד הדתיים נאמר: "לא לעיתים קרובות זוכים אנשים אשר רעיונות, סביבה או מכלול נסיבות הרחיקם מאמונת אבותיהם לחוויה כפי שזכינו לה בהזדמנות הכנסת בנינו לעול המצוות בהשתתפותכם, גרמתם לנו לזכור ולהתגאות ביהדותנו" [...] המומחה הצבאי של עיתון "הארץ" החילוני סיכם את המערכה אחרי ניתוח מקצועי וקבע "גם מי שאינו דתי מוכרח יהדות כי מן השמיים לחמו למעננו".

(מעובד על פי א' אש, "פלאי מלחמת ששת הימים ולקחה". הוצאת המרכז להסברה דתית בישראל, במימון הקרן לתורה ויהדות,

תשכ"ח, עמ' 134, 136)

קטע ג

על אף חמישים השנים שעברו מסיום מלחמת ששת הימים, השפעת התבוסה – והבושה שנתלוותה לתבוסה זו – עדיין ממשיכות להדהד במדינות ערב. למעשה, אפשר לתלות את תהליך ההתרופפות הממושך של המשטרים הערביים בבושה שנגרמה להם עקב המלחמה.

כבר בטווח הקצר היו לתבוסה השפעות הרסניות על האישים שעמדו בראש מדינות ערב. לדוגמה, ביום הראשון של מלחמת ששת הימים הודיע נאצר, שליט מצרים, על התפטרותו, על רקע הבושה שנגרמה לו. מייד אחר כך דאג השלטון לארגן הפגנת המונים, ונאצר נכנע לדרישות ההמון, וחזר בו מהתפטרותו. גם בסוריה גרמה המלחמה בושה גדולה לנשיא.

לאחר המלחמה הובילה התבוסה למעין מכבסת מילים מצד התקשורת הערבית כדי לכסות על הבושה: כך נהפכה "מלחמת ששת הימים" ל"מלחמת יוני '67", כדי ליצור רושם כאילו המלחמה ארכה חודש שלם. יש שאפילו כינו אותה "מלחמת '67", כאילו נמשכה שנה שלמה. כמו כן במאמרים בתקשורת הסורית על מלחמת ששת הימים נהפכה המילה "מלחמה" ל"תוקפנות". מהצגת המלחמה כ"תוקפנות" השתמע המסר "לא נכשלנו כי לא נלחמנו כלל". בטווח הארוך גרמה התבוסה לאכזבה מן המשטרים הערביים החילוניים: בדת המוסלמית נהוג לראות ב"ניצחון החרב" אישור לנכונות האמונה, ועל כן התבוסה במלחמה הובילה רבים לערוך חשבון נפש, ובעקבותיו למסקנה כי יש להפיל את אותם המשטרים. האסלאם הקיצוני ניסה להשתלט על מצרים וסוריה, ובבחירות הדמוקרטיות שנערכו במצרים ב-2011 זכו "האחים המוסלמים" לניצחון מרשים.

גם בעלייתם של ארגוני הטרור המוסלמי הקיצוני, כמו אל-קאעידה בסעודיה ודאע"ש בעירק, אפשר לראות מעין תגובה מאוחרת על מלחמת ששת הימים.

(מן העיתונות)

א. על פי קטעים א' ו-ב, תאר שתי דוגמאות להשלכות הרוחניות של מלחמת ששת הימים על החברה הישראלית. (8 נקודות)

ב. על פי קטע ג, הבושה שנגרמה לנאצר ביום הראשון למלחמה הובילה אותו ליזום מראית עין של התפטרות. על פי מה שלמדנו, מה קרה ביום הראשון ללחימה שהוביל ל"התפטרות" זו? ציין מדוע תוצאות המלחמה גרמו בושה גם לשליט סוריה. (8 נקודות)

ג. על פי קטע ג, הצג שתי השפעות של התבוסה במלחמת ששת הימים על העולם הערבי. (10 נקודות)

פרק שני (54 נקודות)

ענה על שלוש מן השאלות 3-6. בכל שאלה ענה על שני סעיפים בלבד (לכל שאלה – 18 נקודות).

3. עולם הישיבות והמוסר

"קם רבי חיים מוולוז'ין [...] ייסד ישיבה מסוג חדש [...] וממנו למדו אחרים והקימו ישיבות נוספות".

(מעובד על פי הרב י' פרידנר, תולדות הדורות האחרונים, כרך א, תשנ"ז, הוצאת ישורון, עמ' 187)

- א.** כתוב מדוע היה צורך להקים את ישיבת וולוז'ין.
הצג שני חידושים שהונהגו בה, ותאר אירוע מרכזי בתולדות הישיבה.
(9 נקודות)
- ב.** ציין מי הקים את ישיבת סלובודקה, והסבר מדוע הוא ראה צורך בחיזוק עולם התורה.
הסבר עיקרון מרכזי בשיטת המוסר של סלובודקה.
(9 נקודות)
- ג.** ציין מי הקים את ישיבת נובהרדוק, ומה היה הקשר שלו לרבי ישראל מסלנט.
הסבר עיקרון מרכזי בשיטת המוסר של נובהרדוק.
כתוב מדוע נאלצה ישיבת נובהרדוק לנדוד ממקומה.
(9 נקודות)

4. יהדות ארצות הברית

- א.** הצג שניים מקשיי המהגרים לארצות הברית בסוף המאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20 מבחינה כלכלית-חברתית.
(9 נקודות)
- ב.** הסבר מדוע הצליחו הזרמים הרפורמיים והקונסרבטיביים למשוך אליהם את המהגרים היהודים.
הצג שתי דוגמאות לשינויים בדת שקבעו זרמים אלה.
(9 נקודות)
- ג.** יהודי ארצות הברית השתמשו בכוחם הפוליטי והכלכלי כדי לעזור ליהודים ברחבי העולם.
הצג שתי דוגמאות לעזרה כזאת במאה ה-20 בשניים מן המקומות האלה: ארצות הברית, ארץ-ישראל, מדינות שונות באירופה (הבא כל דוגמה ממדינה אחרת).
(9 נקודות)

5. העלייה הרביעית והעלייה החמישית

- א.** כתוב שני גורמים לעלייה הרביעית, והצג תרומה אחת שלה להתפתחות היישוב. (9 נקודות)
- ב.** בעלייה הרביעית הוקמה הסוכנות היהודית. לשם מה הוקמה הסוכנות היהודית?
כתוב על מחלוקת אחת בין הסוכנות היהודית ובין היהדות החרדית.
(9 נקודות)
- ג.** ציין מתי הייתה העלייה החמישית, וכתוב מה מייחד עלייה זו מן העליות שקדמו לה.
הסבר מדוע מבצע התרחבות ההתיישבות בתקופת העלייה החמישית כונה "חומה ומגדל".
(9 נקודות)

6. ארץ-ישראל בימי מלחמת העולם הראשונה ולאחריה
- א. הצג שלוש פעולות בתחום הכלכלי ובתחום המדיני שנקט השלטון הטורקי כלפי יהודי ארץ-ישראל בזמן מלחמת העולם הראשונה. (9 נקודות)
- ב. לאחר מלחמת העולם הראשונה קיבלה בריטניה מנדט על ארץ-ישראל.
כתוב מהו העיקרון שעליו מבוסס רעיון המנדט.
הצג שתיים מן הציפיות שציפה היישוב היהודי משלטון המנדט הבריטי בארץ. (9 נקודות)
- ג. מדוע חשו היהודים אכזבה מן השלטון הבריטי בארץ-ישראל כבר בראשית שנות העשרים? הסבר באמצעות שתי דוגמאות. (9 נקודות)

פרק שלישי (20 נקודות)

- ענה על ארבע מן השאלות 7-12 (לכל שאלה – 5 נקודות).
7. כתוב על שתי הקלות שניתנו ליהודים ב"כתב הסובלנות".
האם לדעתך ההגדרה "סובלנות" מתאימה למסמך זה?
8. כתוב שני עקרונות של תנועת החסידות, וציין שמות של שניים ממפיצי החסידות.
9. הצג שתי פעולות של רבי יוסף חיים זוננפלד למען היהדות החרדית בארץ-ישראל.
10. מה היה הרקע להקמת תנועת "בית יעקב", ומי הקים את התנועה?
11. הצג שני סעיפים מהסכם הסטטוס-קוו שדרשו נציגי היהדות החרדית בעת הקמת המדינה, וכתוב מדוע הסכימה הסוכנות היהודית להסכם זה.
12. מה הייתה המטרה של כינוס ועידת אויאן? כתוב על אחת מתוצאותיה.

בהצלחה!